

§ 40. Το πλήρες κεύνσιανό μοντέλο

Έχουμε, λοιπόν, προχωρήσει αρκετά ώστε να μπορούμε να περάσουμε στο επονομαζόμενο *πλήρες κεύνσιανό μοντέλο*, το οποίο είναι ένα περιεκτικό μοντέλο για το σύνολο της οικονομίας. Αυτή η «νεοκλασική σύνθεση», όπως ονομάζεται επίσης, ενσωματώνει το νεοκλασικό μοντέλο της αγοράς εργασίας, τη συνάρτηση παραγωγής, και το μοντέλο IS/LM ως τον τομέα ζήτησης της οικονομίας. Το πλήρες κεύνσιανό μοντέλο περιγράφεται κατ' αρχάς χρησιμοποιώντας σύστημα εξισώσεων (το K αντιστοιχεί στο κεύνσιανό) και στη συνέχεια με γραφικές απεικονίσεις.

$$N^d \left(\frac{w}{P} \right) = N = N^s \left(\frac{w}{P} \right) \rightarrow N^*, \left(\frac{w}{P} \right)^* \quad (\text{K.1})$$

$$Y = f(N) \rightarrow Y^* \quad (\text{K.2})$$

$$S(Y) = I(i) \quad (\text{K.3})$$

$$L(Y, i) = \frac{M}{P} \rightarrow i^*, P^* \quad (\text{K.4})$$

$$w = \left(\frac{w}{P} \right) \cdot P \rightarrow w^* \quad (\text{K.5})$$

Το πλήρες κεύνσιανό μοντέλο αποτελείται, όπως και το κλασικό μοντέλο της § 27, από έξι εξισώσεις που οφείλουν να προσδιορίσουν έξι αγνώστους. Θα τις εξετάσουμε τώρα λεπτομερειακά:

Οι (K.1), από το κλασικό μοντέλο, είναι δυο εξισώσεις της αγοράς εργασίας που προσδιορίζουν ταυτόχρονα την απασχόληση και το πραγματικό ωρομίσθιο.

Η (K.2) αναπαριστά τη συνάρτηση παραγωγής η οποία, αν δίνεται η πλήρης απασχόληση N^* από την αγορά εργασίας, προσδιορίζει την εκροή ισορροπίας Y^* .

Οι (K.3) και (K.4) είναι οι εξισώσεις του μοντέλου IS/LM. Όμως, σε αντίθεση με το καθαυτό μοντέλο IS/LM το P εμφανίζεται ως *ενδογενής* μεταβλητή. Η γραφική απεικόνιση θα δείξει πώς προσδιορίζονται τόσο το επιτόκιο όσο και το επίπεδο τιμών που αντιστοιχούν σ' ένα δεδομένο επίπεδο εκροής Y^* .

Τέλος, η (K.5) προσδιορίζει όπως η (C.5) τον ονομαστικό μισθό, w^* .

Αναγνωρίζουμε αμέσως την εντυπωσιακή αναλογία ανάμεσα στο κλασικό μοντέλο και το παρόν. Και τα δυο επιφέρουν τη γενική ισορροπία με πλήρη απασχόληση. Έτσι θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι κεύνσιανές έννοιες της συνάρτησης κατανάλωσης, της οριακής αποδοτικότητας του κεφαλαίου και της προτίμησης ρευστότητας δεν συνεπάγονται *αυτές καθαυτές* διαφορετικά αποτελέσματα. Αυτή είναι μια όψη της νεοκλασικής σύνθεσης: η ελαφρά τροποποίηση των παραδοχών του κλασικού μοντέλου δεν αλλάζει τα

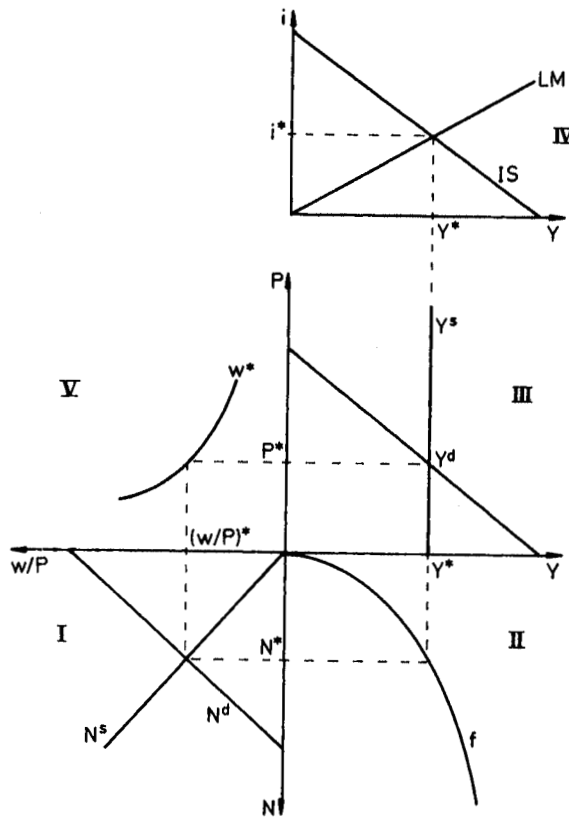
ουσιαστικά αποτελέσματα. Μόνο στις παραγράφους που ακολουθούν θα γίνει σαφές ποιες δραστικές αποκλίσεις εμφανίζονται όταν εισαχθούν επιπρόσθετες περιπλοκές.

Η γραφική απεικόνιση του πλήρους κενύσιανου μοντέλου έχει ως εξής:

Το τεταρτημόριο *I* απεικονίζει την αγορά εργασίας, δηλαδή την εξίσωση (Κ.1). Το σημείο τομής των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς προσδιορίζει την πλήρη απασχόληση N^* καθώς και το πραγματικό ωρομίσθιο της ισορροπίας, $(w/P)^*$.

Το τεταρτημόριο *II* δείχνει τη συνάρτηση παραγωγής, (Κ.2).

Το τεταρτημόριο *IV* είναι το μοντέλο IS/LM από την προηγούμενη παράγραφο.

Εικόνα 37

Το τεταρτημόριο *V* αντιστοιχεί στην (Κ.5). Σε αντιστοιχία με το τεταρτημόριο του κλασικού μοντέλου, δείχνει πώς εντοπίζεται το ονομαστικό ωρομίσθιο w^* αν δίνονται οι πραγματικοί μισθοί και το επίπεδο τιμών.

Όμως, το τεταρτημόριο *III* συγκροτεί τον πυρήνα του μοντέλου. Πρόκειται για την αγορά εμπορευμάτων όπου συναντώνται η προσφορά και η ζήτηση

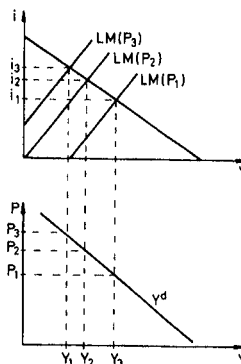
εμπορευμάτων και όπου συνάγεται το επίπεδο τιμών της ισορροπίας P^* από τη συνθήκη εκκαθάρισης της αγοράς. Οι δυο καμπύλες Y^d και Y^s πρέπει να εξηγηθούν στη συνέχεια.

Η καμπύλη προσφοράς εμπορευμάτων, Y^s , συσχετίζει μια συγκεκριμένη προσφορά εμπορευμάτων με οποιαδήποτε τιμή του επιπέδου τιμών. Γιατί έχουμε εδώ μια κατακόρυφη ευθεία γραμμή; Όπως ήδη γνωρίζουμε η προσφορά εμπορευμάτων εξαρτάται αποκλειστικά από το *πραγματικό ωρομίσθιο*, μια και αυτό προσδιορίζει την απασχόληση, ενώ η προσφορά εμπορευμάτων είναι απευθείας συνάρτηση της απασχόλησης. Αν υποθέσουμε όπως κάνει η εξίσωση (Κ.5), ότι το ονομαστικό ωρομίσθιο προσαρμόζεται αμέσως αν μεταβληθούν οι τιμές, τότε κάθε αλλαγή στο επίπεδο τιμών δεν έχει επίπτωση πάνω στο πραγματικό ωρομίσθιο, και συνεπώς δεν επηρεάζει την προσφορά εμπορευμάτων. Έτσι, η προσφορά εμπορευμάτων είναι η ίδια σε κάθε επίπεδο τιμών: και η καμπύλη προσφοράς εμπορευμάτων είναι μια κατακόρυφη ευθεία γραμμή.

Η καμπύλη ζήτησης εμπορευμάτων, Y^d , δεν είναι μια συνηθισμένη συνάρτηση ζήτησης αλλά ένας γεωμετρικός τόπος ισορροπίας. Θα πρέπει να συγκρατήσουμε ότι, ενώ η σχέση αντίστροφης αναλογίας μεταξύ τιμής και ζήτησης είναι απόλυτα προφανής για μια μεμονωμένη αγορά, εντούτοις δεν μπορεί να εφαρμοστεί η ίδια συλλογιστική σ' ολόκληρη την οικονομία. Γιατί αν αυξηθεί το επίπεδο τιμών τότε ακριβαίνουν όλα τα εμπορεύματα και δεν υπάρχουν φαινόμενα υποκατάστασης. Όμως στην κλασική θεωρία συναντήσαμε έναν μηχανισμό προσαρμογής που ονομάζεται το φαινόμενο του Cambridge: Μια αύξηση του επιπέδου τιμών προκαλεί τη μείωση των πραγματικών ρευστών διαθεσίμων, και μ' αυτό τον τρόπο συνεπιφέρει μια μείωση της ζήτησης εμπορευμάτων. Εδώ όμως δεν ισχύει το φαινόμενο του Cambridge και η εξήγηση είναι κάπως πιο πολύπλοκη.

Ας υποθέσουμε μια καμπύλη IS ως δεδομένη και ας θεωρήσουμε την εξίσωση της καμπύλης LM σε συνδυασμό μ' ένα διάγραμμα:

$$L(Y, i) = \frac{M}{P} \quad (148)$$

Εικόνα 38
Συναγωγή της καμπύλης Y^d

Σύμφωνα με την (148), κάθε αύξηση στο επίπεδο τιμών προκαλεί κατ' αρχήν τη μείωση των πραγματικών ρευστών διαθεσίμων, μια και το P είναι ο παρονομαστής του M/P . Για να επιτευχθεί ξανά μια ισοροπία στην αγορά χρήματος θα πρέπει να μειωθεί επίσης και η ζήτηση για πραγματικά ρευστά διαθέσιμα.

Αυτό συνεπάγεται όμως είτε μια πτώση του πραγματικού εισοδήματος είτε ένα υψηλότερο επιτόκιο: και τα δυο ισοδυναμούν με μια μετάθεση της καμπύλης LM προς τα αριστερά. Στην Εικόνα 38, η καμπύλη LM μετατίθεται από τη θέση $LM(P_1)$ στη θέση $LM(P_2)$ επειδή αυξάνεται το επίπεδο τιμών. Τώρα το νέο σημείο τομής των καμπυλών LM και IS βρίσκεται πιο αριστερά από το αρχικό, και προσδιορίζει ένα χαμηλότερο πραγματικό εισόδημα. Γι' αυτό και ο κανόνας είναι ότι τα υψηλότερα επίπεδα τιμών προκαλούν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής ζήτησης: Το Y^d είναι μια φθίνουσα συνάρτηση του P^{24} .

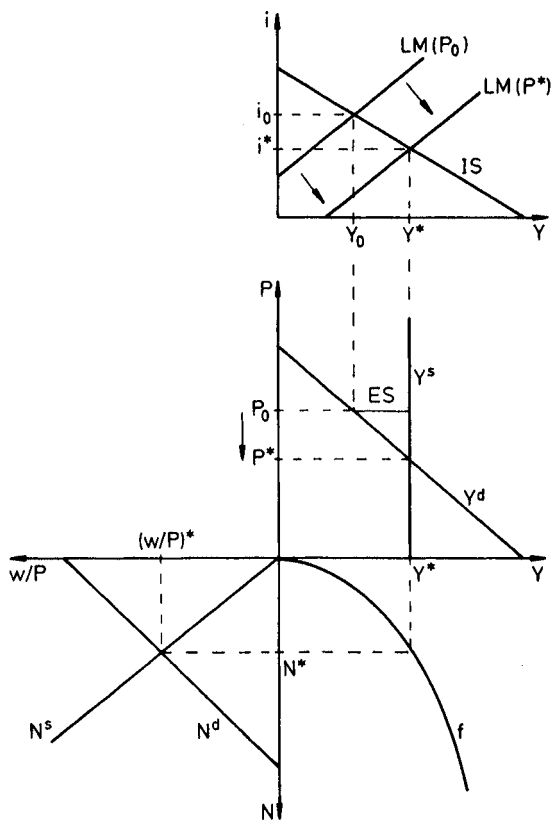
Η καμπύλη Y^d μπορεί να κατασκευασθεί γραφικά με τον ακόλουθο τρόπο. Επιλέγουμε ένα τυχαίο επίπεδο τιμών, P_0 . Αυτό ορίζει μια συγκεκριμένη θέση της καμπύλης LM , και συνεπώς ένα ορισμένο σημείο τομής των καμπυλών IS και LM . Αυτό το τελευταίο σημείο προσδιορίζει με τη σειρά του το πραγματικό εισόδημα, Y_0 , και το ζεύγος (Y_0, P_0) αποτελεί ένα σημείο της καμπύλης Y^d . Αν επαναλάβουμε αυτή τη διαδικασία για κάθε επίπεδο τιμών τότε έχουμε τη συνολική καμπύλη ζήτησης εμπορευμάτων. Αυτή η τελευταία μετατοπίζεται αν αλλάξει η θέση της καμπύλης IS ή της ονομαστικής προσφοράς χρήματος.

Ας επιστρέψουμε όμως στην Εικόνα 37, η οποία μπορεί τώρα να εξηγηθεί πλήρως: τα τεταρτημόρια I και II απεικονίζουν τον τομέα προσφοράς της οικονομίας ο οποίος προσδιορίζει τη συνάρτηση συνολικής προσφοράς εμπορευμάτων, Y^s . Το τεταρτημόριο IV από την άλλη πλευρά, αποτελεί τον τομέα ζήτησης από τον οποίο μπορεί να συναχθεί η συνάρτηση συνολικής ζήτησης εμπορευμάτων, Y^d . Στο τεταρτημόριο III συναντώνται η ζήτηση και η προσφορά εμπορευμάτων, και η συνθήκη ισορροπίας δίνει ένα ιδιαίτερο επίπεδο τιμών. Μια δυσκολία στην κατανόηση του μοντέλου πηγάζει από το γεγονός ότι δεν συμπίπτουν οι συγκριτικές στατικές και οι δυναμικές του ιδιότητες.

- Το επίπεδο τιμών επηρεάζει την αγορά χρήματος: όμως, προσδιορίζεται από τη ζήτηση και την προσφορά στην αγορά εμπορευμάτων.
- Το επιτόκιο επηρεάζει τις επενδύσεις και κατά συνέπεια την αγορά εμπορευμάτων: όμως προσδιορίζεται από την προσφορά και τη ζήτηση στην αγορά χρήματος.

Αυτό μπορεί να εικονογραφηθεί με την εικόνα που ακολουθεί:

24. Η κλίση της καμπύλης Y^d συνάγεται στην υποπαράγραφο *4.4. του Μαθηματικού Παραρτήματος.

Εικόνα 39

Το αρχικό επίπεδο τιμών είναι πάνω από την τιμή ισορροπίας και η καμπύλη LM είναι πολύ μακριά προς τα αριστερά. Αυτό συνεπάγεται ένα υψηλό επιτόκιο και κατά συνέπεια μια χαμηλή ζήτηση επενδύσεων. Άρα υπάρχει πλεονάζουσα προσφορά, ES, στην αγορά εμπορευμάτων.

Λόγω της πλεονάζουσας προσφοράς, οι τιμές θα πέσουν με το χρόνο, πράγμα που θα προκαλέσει τη μετατόπιση της καμπύλης LM προς τα δεξιά. Αυτό μαζί με τον μειούμενο τόκο θα διεγείρει τις επενδύσεις και τη ζήτηση εμπορευμάτων. Αυτή η διαδικασία θα συνεχιστεί μέχρι να υπάρξει ισορροπία στην αγορά εμπορευμάτων, σε ένα επίπεδο τιμών P^* .

Κατά συνέπεια εξαλείψαμε το φαινόμενο του Cambridge αλλά το υποκαταστήσαμε με κάτι που προφανώς λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο. Αυτό είναι το φαινόμενο του Κένυς. Το φαινόμενο του Κένυς αντιπροσωπεύει μια έμμεση σύνδεση ανάμεσα στη ζήτηση εμπορευμάτων και το επίπεδο τιμών — μια αρκετά έμμεση σύνδεση. Οι πτωτικές τιμές που προκύπτουν από την αύξηση των πραγματικών ρευστών δεν προκαλούν μια άμεση αύξηση στη ζήτηση εμπορευμάτων, με τον τρόπο που αυτό εξηγείται από τους ποσοτικούς θεωρητικούς. Αντίθετα, αυτό που αυξάνεται είναι η ζήτηση ομολογιών, πράγμα

που εξαναγκάζει το επιτόκιο να πέσει. Και αυτό αυξάνει τελικά τις επενδύσεις, άρα και τη ζήτηση εμπορευμάτων. Το φαινόμενο του Κένυς που αρχίζει με μια αύξηση στην ονομαστική ποσότητα του χρήματος λειτουργεί με τον ακόλουθο τρόπο:

Αυξανόμενη ποσότητα χρήματος (ρευστά διαθέσιμα) → μεγαλύτερη ζήτηση ομολογιών → αύξουσες αξίες αγοράς των ομολογιών = μειούμενα επιτόκια → αύξουσες επενδύσεις και ζήτηση εμπορευμάτων → αύξουσες τιμές.

Την ίδια στιγμή επιβεβαιώνεται η ποσοτική θεωρία του χρήματος από τα αποτελέσματα που εμφανίζονται: ένας διπλασιασμός της ποσότητας του χρήματος συνεπιφέρει έναν διπλασιασμό του επιπέδου τιμών. Μόνο αν οι τιμές κινηθούν σε αναλογία προς την ποσότητα του χρήματος, μόνο τότε παραμένει αναλλοίωτη η θέση της καμπύλης LM που εξαρτάται από τα πραγματικά ρευστά διαθέσιμα, πράγμα που διασφαλίζει ότι το σημείο τομής με την καμπύλη IS, άρα και η ζήτηση εμπορευμάτων, παραμένουν επίσης αναλλοίωτα.

Χάρη στο φαινόμενο του Κένυς επιβιώνει η κλασική διχοτομία ανάμεσα σε πραγματικό και χρηματικό τομέα υπό την έννοια ότι οι χρηματικές διαταραχές οδηγούν σε τελική ανάλυση μόνο σε προσαρμογές τιμών και τίποτε άλλο. Η αρχή της ουδετερότητας του χρήματος διατηρείται. Από την άλλη πλευρά υπάρχει μια σημαντική διαφορά στο γεγονός ότι η προσαρμογή προκαλείται από το επιτόκιο. Να θυμηθούμε ότι στην κλασική θεωρία το επιτόκιο έμενε συνολικά άθικτο από τις αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος — ενώ εδώ αποτελεί την κρίσιμη σύνδεση ανάμεσα σε ρευστά διαθέσιμα και ζήτηση εμπορευμάτων.

Σ' αυτή την παράγραφο εξετάσαμε τη νεοκλασική σύνθεση από τη νεοκλασική της οπτική γωνία. Επιβεβαιώσαμε ότι οι εξηγήσεις που δίνονται είναι διαφορετικές στη λεπτομέρειά τους από εκείνες της κλασικής θεωρίας, αλλά τα κύρια αποτελέσματα της τελευταίας διατηρούνται. Στα τρία «σενάρια» που ακολουθούν, θα παρουσιάσουμε τις περισσότερο κεϋνσιανές όψεις της νεοκλασικής σύνθεσης. Έτσι θα γίνει σαφές το νόημα του όρου «ατέλεια» που αποδώσαμε στη νεοκλασική σύνθεση. Αυτοί οι συγγραφείς ξεκινούν από τη γενική πεποίθηση ότι κατ' αρχήν ο μηχανισμός της αγοράς πράγματι λειτουργεί, για να αποδώσουν στη συνέχεια την ύπαρξη πραγματικών προβλημάτων, όπως οι οικονομικές κρίσεις, σε συγκεκριμένες «ατέλειες». Υπ' αυτή την έννοια διαφοροποιούνται από τους φονταμενταλιστές οι οποίοι θεωρούν ότι η ελεύθερη αγορά δεν είναι ικανή να αυτο-ρυθμίζεται.

§ 41. Πρώτο σενάριο: Η παγίδα επενδύσεων

Αυτό και τα επόμενα δυο σενάρια είναι ειδικές περιπτώσεις του πλήρους κεϋνσιανού μοντέλου. Η παγίδα επενδύσεων είναι μια περίπτωση όπου η ζήτηση επενδύσεων είναι τελείως ανελαστική ως προς τα επιτόκια.

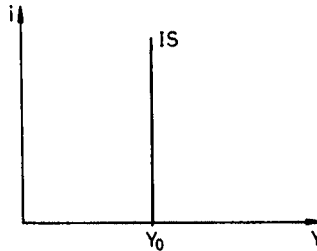
Στην § 34 είδαμε ότι η ανελαστικότητα των επενδύσεων ως προς τα επιτόκια μπορεί να αναχθεί σε εξαιρετικά απαισιόδοξες προσδοκίες από την πλευρά των

επιχειρηματιών, ενώ αυτή η περίπτωση αποδείχθηκε ότι είναι το θεμέλιο του μοντέλου εισοδήματος-δαπανών. Βεβαίως, πρόκειται απλά για μια θεωρητική κατασκευή, αν και συχνά αντιμετωπίζεται ως μια πιθανή εξήγηση των υφέσεων.

Η παραδοχή απόλυτης ανελαστικότητας ως προς το επιτόκιο, δηλαδή:

$$S(Y) = I \quad (149)$$

μετατρέπει την καμπύλη IS σε μια κατακόρυφη ευθεία γραμμή:

Εικόνα 40

Η κατακόρυφη μορφή της καμπύλης IS δείχνει ότι το επιτόκιο δεν επηρεάζει τη ζήτηση επενδύσεων· συνεπώς, το πραγματικό εισόδημα προσδιορίζεται μονοσήμαντα, όπως δείχνει η εξίσωση (149).

Για να αναλύσουμε τις οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας παγίδας επενδύσεων, αντικαθιστούμε την (149) στο πλήρες κενύσιανό μοντέλο και κατ' αυτό τον τρόπο λαμβάνουμε το μοντέλο K':

$$S(Y) = I \rightarrow Y_0 \quad (K'.1)$$

$$Y = f(N) \rightarrow N_0 \quad (K'.2)$$

$$\frac{w}{P} \stackrel{!}{=} \left(\frac{w}{P}\right)^* \rightarrow \left(\frac{w}{P}\right)^* \quad (K'.3)$$

$$L(Y, i) = \frac{M}{P} \rightarrow (P, i) \quad (K'.4)$$

$$w = \left(\frac{w}{P}\right) P \rightarrow w \quad (K'.5)$$

Η (K'.1) αντιπροσωπεύει την εξίσωση της καμπύλης IS όταν υπάρχει μια παγίδα επενδύσεων. Είναι προφανές ότι απ' αυτή την εξίσωση προσδιορίζεται η τιμή ισορροπίας του πραγματικού εισοδήματος, Y_0 . Αυτή δεν είναι κατ' ανάγκην ισοδύναμη με το εισόδημα πλήρους απασχόλησης Y^* .

Η (K'.2) είναι η συνάρτηση παραγωγής η οποία εικονογραφεί κατά τον πλέον σαφή τρόπο τον πυρήνα της παγίδας επενδύσεων. Η εισροή εργασίας δεν προσδιορίζει την παραγωγή —αλλά αντίθετα προσδιορίζεται απ' αυτήν! Οι επιχειρήσεις επιλέγουν σύμφωνα μ' αυτήν την απαιτούμενη ποσότητα εργα-

σίας, μια και είναι σε θέση να πωλήσουν μόνο την ποσότητα Y_0 στην αγορά εμπορευμάτων.

Η (Κ'.3) ενσωματώνει το κάπως αυθαίρετο αξίωμα ότι το πραγματικό ωρομίσθιο είναι ισοδύναμο με την τιμή ισορροπίας του στην κλασική θεωρία. Η υπόθεση αυτή χρησιμοποιήθηκε μόνο για να δείξει ότι σ' αυτή την περίπτωση η ανεργία δεν προκύπτει από ένα υπερβολικό πραγματικό ωρομίσθιο. Σύμφωνα μ' ορισμένους θεωρητικούς, ο ίδιος ο Keynes υπέθεσε μια συνάρτηση $w/P = (N^d)^{-1}(N)$, η οποία παρουσιάζει τις επιχειρήσεις να προσφέρουν έναν πραγματικό μισθό που είναι ίσος προς την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας. Δεν υπάρχει όμως καμιά ουσιαστική διαφορά σ' αυτό.

Η (Κ'.4) είναι μια εξίσωση με δύο αγνώστους, δηλαδή το επιτόκιο και το επίπεδο τιμών. Αυτή δεν μπορεί να έχει μια μοναδική λύση, αλλά υπάρχει μια απειρία ζευγών (i, P) που την ικανοποιούν.

Τέλος η (Κ'.5) προσδιορίζει το ονομαστικό ωρομίσθιο που αντιστοιχεί σε ένα δεδομένο επίπεδο τιμών.

Ας διερευνήσουμε τώρα τα πιο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά του μοντέλου μας. Η διχοτομία ανάμεσα στον πραγματικό και τον νομισματικό τομέα γίνεται αμέσως φανερή: οι εξισώσεις (Κ'.1) ως (Κ'.3) προσδιορίζουν τις πραγματικές μεταβλητές Y, N και w/P · εδώ δεν υπάρχει χώρος για νομισματικές επιδράσεις. Από την άλλη πλευρά οι (Κ'.4) και (Κ'.5) ορίζουν ένα σύνολο συμβατών συνδυασμών των P, w και i . Εδώ, το επιτόκιο ανήκει στο νομισματικό τομέα.

Η αγορά κεφαλαίων και η αγορά εμπορευμάτων είναι στρατηγικής σημασίας αγορές του μοντέλου. Η παραγωγή προσαρμόζεται διαμέσου της διαδικασίας του πολλαπλασιαστή κατά τέτοιο τρόπο ώστε να ισχύει $S(Y) = I$. Αυτός είναι ο λόγος που καταλήγουμε σε μια *ευσταθή ισορροπία με ανεργία*, αν η ενεργός ζήτηση είναι μειωμένη σε σχέση με την εκροή πλήρους απασχόλησης.

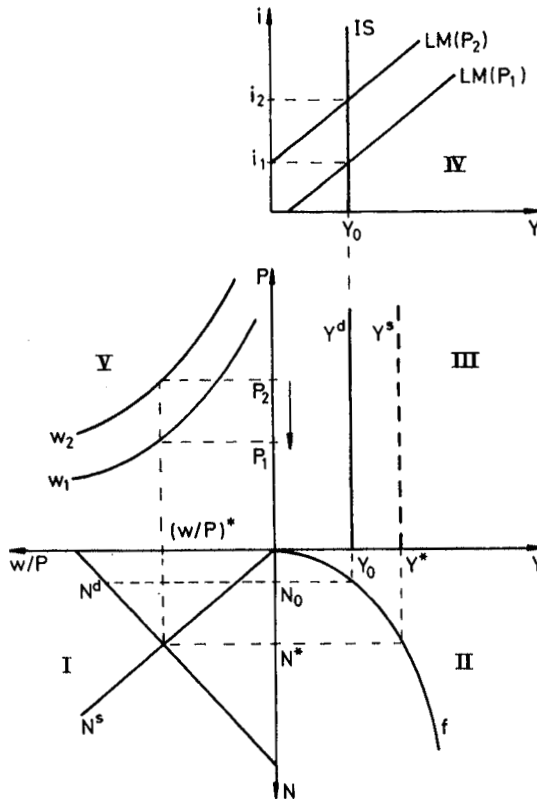
Από καθαρά στατική σκοπιά, υπάρχει επίσης ισορροπία στο νομισματικό τομέα μια και κάθε συμβατός συνδυασμός των P, i και w έχει την ίδια αξία με κάθε άλλον και δεν επηρεάζει καθόλου τα πραγματικά μεγέθη. (Αν χρησιμοποιήσουμε τους όρους της § 4 πρόκειται για μια αδιάφορη ισορροπία). Αν όμως αντιμετωπίσουμε δυναμικά την κατάσταση, τότε αναγνωρίζουμε μια ανισορροπία για τους ακόλουθους λόγους. Επειδή η ενεργός ζήτηση είναι ανεπαρκής, εμφανίζεται στην αγορά εμπορευμάτων πλεονάζουσα προσφορά, η οποία —σε συμφωνία με την κλασική συλλογιστική— είναι πιθανό να προκαλέσει *αντιπληθωρισμό*, δηλαδή φθίνουσες τιμές και μισθούς. Θα μειωθεί επίσης και το επιτόκιο.

Όμως εξαιρετικά σημαντικό είναι το ακόλουθο σημείο: Η πτώση των τιμών, των μισθών και του επιτοκίου δεν απαλύνει την ύφεση· το πραγματικό εισόδημα και η ανεργία μένουν *αναλλοίωτα*. Αυτό γίνεται επειδή η ζήτηση επενδύσεων δεν αυξάνεται με τα φθίνοντα επιτόκια, μια και είναι τελείως ανελαστική, ως προς τα επιτόκια. Απ' αυτή τη σκοπιά, η διχοτομία είναι αξιοσημείωτη, επειδή οι νομισματικές μεταβλητές δεν έχουν καμία επίπτωση πάνω στις πραγματικές μεταβλητές, ακόμα και πολύ κοντοπρόθεσμα. Έτσι ο πραγματικός τομέας παρουσιάζει μια *ευσταθή ισορροπία*, πιθανά με ανεργία. Η Εικόνα 41 που ακολουθεί θα μας το κάνει πιο οικείο:

Η καμπύλη IS στο τεταρτημόριο IV είναι μια κατακόρυφη γραμμή και

προσδιορίζει το πραγματικό εισόδημα ανεξάρτητα από τη θέση της καμπύλης LM. Για τον ίδιο λόγο, η ζήτηση εμπορευμάτων είναι επίσης ανεξάρτητη από το επίπεδο τιμών, και η καμπύλη Y^d είναι μια κατακόρυφη ευθεία γραμμή. Η πτώση των τιμών από το P_2 στο P_1 μειώνει πράγματι το επιτόκιο στην τιμή i_1 —όμως οι επενδύσεις και η ζήτηση εμπορευμάτων δεν ανταποκρίνονται σ' αυτό. Έσπασε λοιπόν ένας κρίκος στην αλυσίδα του φαινομένου Κέυνς, και οι τιμές δεν επηρεάζουν τη ζήτησή εμπορευμάτων.

Αυτό είναι προφανώς ατυχές επειδή —με την ανεπάρκεια της ζήτησης εμπορευμάτων, δηλαδή με το Y^d στα αριστερά του Y^s — η αγορά εμπορευμάτων δεν μπορεί να εκκαθαριστεί ούτε μέσω προσαρμογής των τιμών ούτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες με έναν ποσοτικό περιορισμό που τις εξαναγκάζει να μειώσουν τόσο την παραγωγή όσο και την απασχόληση. Μ' άλλα λόγια, οι επιχειρήσεις επιθυμούν να παράγουν μια εκροή πλήρους απασχόλησης, Y^* , με τον επικρατούντα πραγματικό μισθό $(w/P)^*$ όπως υποδεικνύεται από τη διακεκομμένη γραμμή Y^s : όμως στην πραγματικότητα παράγουν μόνο την ποσότητα Y_0 . Λόγω του ποσοτικού περιορισμού δεν είναι δυνατό να πωλήσουν περισσότερα²⁵.

Εικόνα 41

Η παγίδα επενδύσεων

25. Αν εκφρασθεί αυτό σε νεοκείνσιανούς όρους (πρβλ. κεφάλαιο XI), οι επιχειρήσεις

Είναι καιρός να προχωρήσουμε τώρα στην αγορά εργασίας. Με το επικρατούν πραγματικό ωρομίσθιο (w/P)*, τα νοικοκυριά προσφέρουν N^* μονάδες εργασίας και οι επιχειρήσεις *θα αγοράζαν* ακριβώς αυτή την ποσότητα αν δεν υπήρχε ποσοτικός περιορισμός στην αγορά εμπορευμάτων. Όμως, όπως έχουν τα πράγματα, χρησιμοποιούν τόση εργασία όση απαιτείται για να παραχθεί το Y_0 . Σ' αυτή την περίπτωση η N^d δεν είναι η συνάρτηση ζήτησης εργασίας, και το διάγραμμα παρατίθεται μόνο για λόγους σύγκρισης. Συνεπώς υπάρχει υποαπασχόληση που αντιστοιχεί στην απόσταση N_0N^* . Το πραγματικό ωρομίσθιο μπορεί να πέσει: αυτό δεν θα άλλαζε όμως τη ζήτηση εργασίας. Οι πραγματικοί μισθοί μπορούν να πέσουν και λάβουν οποιαδήποτε θετική τιμή χωρίς αυτό να παρακινήσει τις επιχειρήσεις να προσλάβουν έστω και έναν άνθρωπο επιπλέον! Αν οι επιχειρήσεις έχουν ως στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους, δεν θα προσλάβουν περισσότερη εργασία απ' ό,τι απαιτείται για να παραχθεί η δεδομένη εκροή Y_0 .

Ας συνοψίσουμε λοιπόν τα αποτελέσματα:

- Αν η ζήτηση επενδύσεων είναι τελείως ανελαστική ως προς τα επιτόκια, τότε είναι πιθανό ένα «κενό ζήτησης» στην αγορά εμπορευμάτων, γιατί δεν λειτουργεί το φαινόμενο Κένυς. Είναι επίσης διανοητό να υπάρξει ένα κενό προσφοράς.
- Ένα τέτοιο κενό ζήτησης προξενεί με βεβαιότητα ανεργία, επειδή η ζήτηση εργασίας προσδιορίζεται από τη ζήτηση εμπορευμάτων.
- Το κενό ζήτησης και η ανεργία δεν μπορούν να εξαφανιστούν μέσω ενός γενικού αντιπληθωρισμού: αντίθετα, μπορεί να υπάρξει μια οποιαδήποτε πτώση τιμών, μισθών και επιτοκίων χωρίς να διεγερθεί η ενεργός ζήτηση.

Ίσως η επενδυτική παγίδα να φαίνεται κάπως παράξενη στον αναγνώστη, λόγω των κατακόρυφων ευθειών και των ποσοτικών περιορισμών. Όμως αυτό το μοντέλο (μαζί με τα δυο που ακολουθούν) αποτελούν τον πυρήνα της κεννσιανής θεωρίας. Επιπρόσθετα, δεν χρησιμοποιήσαμε καμία νέα παραδοχή, αλλά μόνο *ρητοποιήσαμε* εκείνες που είναι ήδη ενσωματωμένες στο μοντέλο εισοδήματος-δαπανών.

§ 42. Δεύτερο Σενάριο: Η Παγίδα Ρευστότητας

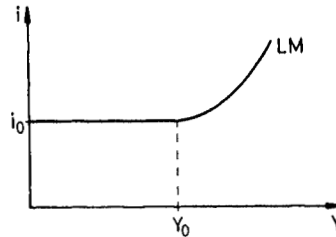
Θα πρέπει να έχει γίνει σαφές από την τελευταία παράγραφο ότι μια ζήτηση επενδύσεων που είναι τελείως ανελαστική ως προς το επιτόκιο μπορεί να προκαλέσει ανεπαρκή ζήτηση εμπορευμάτων, άρα και μια ισορροπία με ανεργία. Οι συνέπειες μιας παγίδας ρευστότητας είναι βασικά οι ίδιες.

Μια *παγίδα ρευστότητας* εμφανίζεται όταν η ζήτηση χρήματος γίνεται *άπειρα ελαστική ως προς το επιτόκιο*: Αν το επιτόκιο βρίσκεται σε εξαιρετικά χαμηλό

υποβάλλονται σε περιορισμούς στην αγορά εμπορευμάτων. Η προσφορά εμπορευμάτων τους, όπως το εννοεί ο Clower, αναπαρίσταται από τη διακεκομμένη γραμμή Y' . Αν είμαστε αστηροί, θα έπρεπε να τροποποιήσουμε το μοντέλο σύμφωνα με το οποίο αποφασίζουν οι επιχειρήσεις, γιατί δεν συμπεριφέρονται εδώ σύμφωνα με τον κανόνα της οριακής παραγωγικότητας. Όμως αυτό το καθήκον αναβάλλεται μέχρι το κεφάλαιο XI.

επίπεδο, συγκριτικά με τις υποκειμενικές προσδοκίες του ατόμου, τότε οι συμμετέχοντες στην αγορά θα φοβούνται μεγάλες απώλειες των ομολογιών τους κατά την ανταλλαγή. Αυτό θα συμβεί επειδή θα αναμένουν μια άνοδο των επιτοκίων και συνεπώς μια πτώση των αξιών αγοράς των ομολογιών. Άρα, τα άτομα θα προτιμούν τα μετρητά. Αν το επιτόκιο μειωθεί παραπέρα, τότε η ζήτηση χρήματος θ' αυξηθεί ραγδαία μέχρι που —στη θεωρητική ακραία περίπτωση— θα έχει μια άπειρη απόκριση σε μια δεδομένη αλλαγή του επιτοκίου. Αυτό όμως αντιστοιχεί σε μια ζήτηση χρήματος που είναι άπειρα ελαστική ως προς το επιτόκιο.

Εξαιτίας αυτής της *απόλυτης προτίμησης ρευστότητας* το επιτόκιο είναι φραγμένο προς τα κάτω, και το κάτω φράγμα ονομάζεται i_0 :

Εικόνα 42

Αυτή η εικόνα μας λέει ότι το επιτόκιο δεν μπορεί να πέσει κάτω από το i_0 . Δεύτερον, το πραγματικό εισόδημα φαίνεται να μην έχει καμιά επίδραση στην περιοχή $0 \leq Y \leq Y_0$: όλα αυτά τα επίπεδα εισοδήματος αντιστοιχούν στο ίδιο επιτόκιο. Η κερδοσκοπική ζήτηση ρευστών αυξάνεται χωρίς όρια, και τα διαθέσιμα για συναλλαγές συνιστούν μια αμελητέα ποσότητα της συνολικής ζήτησης. Για το λόγο αυτό η απόκριση της ζήτησης χρήματος αναφορικά με τις αλλαγές στο πραγματικό εισόδημα είναι πολύ μικρή, ή στην ακραία περίπτωση μηδενική²⁶.

Η παγίδα ρευστότητας εμπεριέχει τον ακόλουθο κίνδυνο. Αν υποθέσουμε μια κανονική καμπύλη IS (με κλίση προς τα κάτω), τότε *υπάρχει* σίγουρα ένα επιτόκιο που είναι συμβατό με την πλήρη απασχόληση· όμως είναι αμφίβολο αν μπορεί πραγματικά να *επιτευχθεί* επειδή η καμπύλη LM ορίζει ένα κάτω φράγμα για το επιτόκιο. Αν αυτό το κάτω φράγμα, i_0 , είναι *μεγαλύτερο* από το επίπεδο πλήρους απασχόλησης του επιτοκίου, i^* , τότε οι επενδύσεις και η ζήτηση εμπορευμάτων υστερούν ως προς τις τιμές ισορροπίας τους και έχουμε πάλι ισορροπία με ανεργία. Αυτό εικονογραφείται από το μοντέλο K'' :

$$L(Y, i) = \frac{M}{P} \rightarrow i_0 \quad (K''.1)$$

$$S(Y) = I(i) \rightarrow Y_0 \quad (K''.2)$$

$$Y = f(N) \rightarrow N_0 \quad (K''.3)$$

26. Πρβλ. την υποπαράγραφο *4.4. του Μαθηματικού Παραρτήματος για μια αναλυτική απόδειξη.

$$\frac{w}{P} \stackrel{!}{=} \left(\frac{w}{P}\right)^* \rightarrow \left(\frac{w}{P}\right)^* \quad (K''.4)$$

$$w = \left(\frac{w}{P}\right)^* P \rightarrow (P, w) \quad (K''.5)$$

Η (K''.1) προσδιορίζει το επιτόκιο ανεξάρτητα από τις τιμές του πραγματικού εισοδήματος και το επίπεδο τιμών, τα οποία δεν μπορούν να ασκήσουν καμία επίδραση επάνω του, λόγω της απόλυτης προτίμησης ρευστότητας.

Για το λόγο αυτό το επιτόκιο είναι δεδομένο για την αγορά κεφαλαίων (K''.2). Το πραγματικό εισόδημα προσαρμόζεται μέσω της διαδικασίας του πολλαπλασιαστή, έτσι ώστε να συμπέσουν η ζήτηση και η προσφορά στην αγορά κεφαλαίων. Το εισόδημα ισορροπίας Y_0 που προκύπτει, μόνο κατά τύχη μπορεί να ισούται με το εισόδημα πλήρους απασχόλησης Y^* .

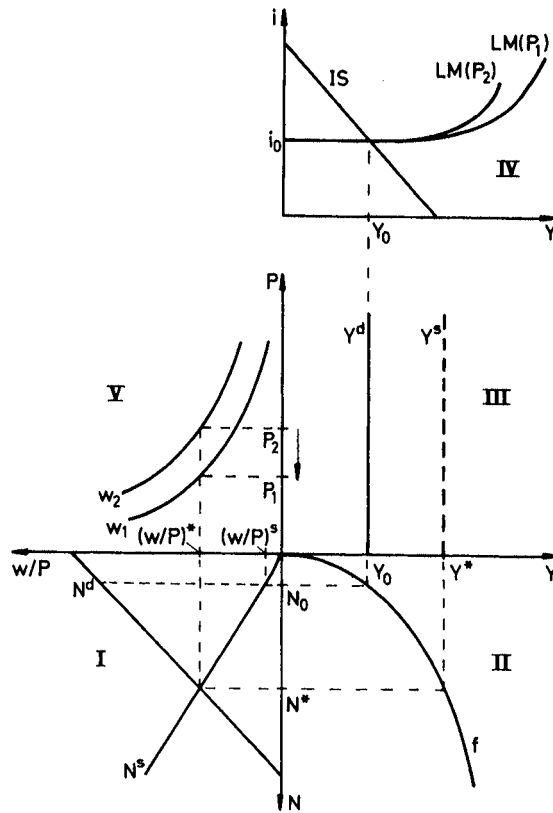
Οι άλλες εξισώσεις προσδιορίζουν την απασχόληση, το πραγματικό ωρομίσθιο και τα ζεύγη των P και w κατά τον ήδη γνωστό τρόπο. Εδώ τα P και w είναι πάλι απροσδιόριστα ενώ η αναλογία τους w/P δίνεται από την (K''.4).

Η γραφική παράσταση, εκτός από το τεταρτημόριο IV, είναι ταυτόσημη με εκείνη της παγίδας επενδύσεων (βλ. Εικόνα 43).

Εκείνο που χρειάζεται σχολιασμό είναι η κατακόρυφη μορφή της καμπύλης ζήτησης εμπορευμάτων. Αν εξαιρέσουμε αυτό, τότε θα επαναλαμβάναμε απλά τις επεξηγήσεις της προηγούμενης παραγράφου. Αν οι τιμές πέσουν από το P_2 στο P_1 , όπως φαίνεται στην Εικόνα 43, τότε η καμπύλη LM μετατοπίζεται προς τα δεξιά επειδή αυξάνονται τα πραγματικά ρευστά. Όμως δεν μετατοπίζεται πραγματικά το οριζόντιο πεδίο τιμών. Αν υπάρχει μια απόλυτη προτίμηση ρευστότητας, τότε δεν ενδιαφέρουν τα πραγματικά ρευστά διαθέσιμα επειδή ζητείται κάθε ποσότητα χρήματος. Αυτός είναι ο λόγος που η πτώση των τιμών δεν μειώνει το επιτόκιο —και κατά συνέπεια παραμένει αναλλοίωτη τόσο η ζήτηση επενδύσεων όσο και το πραγματικό εισόδημα.

Αναφορικά με το νομισματικό τομέα θα πρέπει να αναμένεται ένας διαρκής αντιπληθωρισμός επειδή υπάρχει πλεονάζουσα προσφορά στην αγορά εμπορευμάτων. Αυτό όμως δεν θα θεραπεύσει την υποπαραγωγή και την ανεργία. Αντίθετα, η ζήτηση εμπορευμάτων παραμένει η ίδια και οι επιχειρήσεις επιλέγουν απλά την ποσότητα εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή αυτής της δεδομένης εκροής. Έτσι η απασχόληση ανέρχεται σε N_0 .

Η παγίδα ρευστότητας προξενείται ουσιαστικά από το γεγονός ότι δεν τίθεται σε λειτουργία το *φαινόμενο Κένυς*. Αντίθετα από την παγίδα επενδύσεων, το πρόβλημα εδώ δεν είναι ότι η ζήτηση επενδύσεων δεν αντιδρά στο φθίνον επιτόκιο. Εδώ είναι μάλλον αδύνατο να πέσει το επιτόκιο αν προσδιορίζεται με μοναδικό τρόπο από την απόλυτη προτίμηση ρευστότητας. Όμως, οι δύο αυτές περιπτώσεις μοιάζουν κατά το ότι η πλεονάζουσα προσφορά στην αγορά εμπορευμάτων που συνοδεύεται από φθίνουσες τιμές δεν αυξάνει τη ζήτηση εμπορευμάτων. Αντίθετα γεννιέται ένας θεωρητικά απεριόριστος αντιπληθωρισμός, ο οποίος δεν έχει κανένα απολύτως αποτέλεσμα αναφορικά με τα πραγματικά μεγέθη. Η απασχόληση προσδιορίζεται αποκλειστικά από τη ζήτηση εμπορευμάτων.

Εικόνα 43
Η παγίδα ρευστότητας

Ας συνοψίσουμε τώρα τα αποτελέσματα:

- Σε συνάρτηση με την ψυχολογία του κοινού μπορεί να προκύψει μια κατάσταση απόλυτης προτίμησης ρευστότητας. Τότε, το επιτόκιο δεν μπορεί να πέσει κάτω από κάποιο όριο και αυτό δημιουργεί εν δυνάμει ένα κενό ζήτησης.
- Ένα τέτοιο κενό ζήτησης προξενεί ανεργία, επειδή η ζήτηση εργασίας προσδιορίζεται από τη ζήτηση εμπορευμάτων.
- Το κενό ζήτησης και η ανεργία δεν μπορούν να εξαλειφθούν μέσω ενός γενικού αντιπληθωρισμού. Αναφορικά με τα πραγματικά μεγέθη υπάρχει ευσταθής ισορροπία με ανεργία.

§ 43. Μια ισορροπία υποαπασχόλησης με εύκαμπτο πραγματικό μισθό;

Πριν προχωρήσουμε στο τρίτο σενάριο θα θέλαμε να συζητήσουμε το πανάρχαιο ζήτημα, αν η παραδοχή άκαμπτων μισθών είναι μια αναγκαία προϋπόθεση για την κενύσιανή ερμηνεία της ανεργίας. Όπως ξέρετε, αυτό ισχυρίζονται πολλοί σύγχρονοι συγγραφείς. Ο *Keynes* έκφρασε τη δική του άποψη για το ζήτημα ως εξής:

«Αυτή όμως η απλοποίηση, την οποία θα εγκαταλείψουμε αργότερα, εισάγεται μόνο για να διευκολύνει την έκθεση της θεωρίας. Ο ουσιαστικός χαρακτήρας του επιχειρήματος είναι ο ίδιος είτε οι χρηματικοί μισθοί κλπ. υπόκεινται σε αλλαγές είτε όχι»²⁷.

Είναι προφανές ότι ο *Keynes* δεν θεωρούσε τους άκαμπτους μισθούς και τις άκαμπτες τιμές ουσιαστικές για το επιχείρημά του. Επιπρόσθετα, ο *John R. Hicks* έδειξε γιατί αυτή η παραδοχή θεωρήθηκε εσφαλμένα ως το *sine qua non* της κενύσιανής οικονομικής²⁸. Ας δούμε λεπτομερειακά δύο ισχυρισμούς που διατυπώνονται συχνά:

1) Ο όρος «ισορροπία με υποαπασχόληση» είναι αυτοαντιφατικός.

2) Κάθε ανεργία προκαλείται κατ' ανάγκη από ένα υπερβολικό πραγματικό ωρομίσθιο.

Στο 1): Αυτό είναι πράγματι σωστό αν η «ισορροπία» ορίζεται ως η κατάσταση όπου εξισορροπούνται η προσφορά και η ζήτηση. Τότε ορθή είναι και η παραπάνω πρόταση για καθαρά λογικά αίτια, και η «ισορροπία με ανεργία» είναι κάτι σαν το «στρογγυλό τετράγωνο». Όμως θεωρούμε ότι είναι καταλληλότερο να ορίσουμε την «ισορροπία» ως μια «διαρκή κατάσταση» σ' αυτό το πλαίσιο: γιατί το από οικονομική άποψη σημαντικό ζήτημα είναι κατά πόσο είναι διανοητές, διαρκείς καταστάσεις ανεργίας. Σύμφωνα μ' αυτή την επιλογή ορολογίας, «η ισορροπία με ανεργία» δεν είναι απλά συνεπής αλλά αποδείξιμη θεωρητικά. Θυμηθείτε την παγίδα επενδύσεων ή ρευστότητας.

Στο 2): αυτή η υπόθεση αποδεικνύεται ορθή αν η «ανεργία» γίνεται αντιληπτή ως μια πλεονάζουσα προσφορά στην αγορά εργασίας. Αυτό γίνεται επειδή υπάρχει πάντοτε ένα πραγματικό ωρομίσθιο το οποίο εκκαθαρίζει την αγορά εργασίας. Δείτε την Εικόνα 43: Το πραγματικό ωρομίσθιο (w/P) είναι τόσο χαμηλό ώστε εξαναγκάζει την προσφορά εργασίας να κατέβει στο επίπεδο N_0 , ενώ όλη η ανεργία που προκύπτει είναι οικειοθελής. Όμως θα ορίσουμε ως υποαπασχόληση κάθε αρνητική απόκλιση από την πλήρη απασχόληση N^* , αποφεύγοντας ν' αναφερθούμε σ' «ανοικειοθελή ανεργία». Έχει μεγάλη διαφορά αυτός ο ορισμός γιατί στην Εικόνα 43 επικρατεί υποαπασχόληση σύμφωνα μ' αυτόν ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο κατά τον άλλο ορισμό.

Σύμφωνα με τον ορισμό μας, που για πρώτη φορά προτάθηκε από τον *Ratinkin*, κάθε επίπεδο απασχόλησης που βρίσκεται κάτω από το N^* αποδίδεται ως υποαπασχόληση. Μόνο το N^* αντιπροσωπεύει ένα επίπεδο απασχόλησης

27. «Γενική Θεωρία», ό.π., σ. 27.

28. Hicks, J. R. (1974). *The Crisis in Keynesian Economics*. Oxford: Basil Blackwell, σσ. 60 κ.ε.

που θεωρείται άριστο για την κοινωνία από τους κλασικούς, τους κευνσιανούς και ίσως όλους τους οικονομολόγους. Αν το $N < N^*$, μια αύξηση της απασχόλησης θ' αποβεί προς όφελος τόσο εκείνων των ατόμων που θέλουν να δουλέψουν, όσο και εκείνων που επιθυμούν να καταναλώσουν περισσότερα εμπορεύματα: άρα μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί να είναι άριστη κατά Pareto (Μια κατάσταση ονομάζεται άριστη κατά Pareto αν, και μόνο αν, είναι αδύνατο να βελτιωθεί η οικονομική κατάσταση ενός ατόμου χωρίς να χειροτερέψει η κατάσταση ενός άλλου).

Η παγίδα επενδύσεων και η παγίδα ρευστότητας προκαλούν μια οικονομική αναποτελεσματικότητα η οποία δεν διορθώνεται μέσω αλλαγών στο πραγματικό ωρομίσθιο. Επιπρόσθετα, η κατάσταση που προκύπτει είναι μια ισορροπία με την έννοια ότι δεν υπάρχει τάση προς αλλαγή.

Συμπερασματικά, μια ισορροπία με υποαπασχόληση είναι δυνατή ακόμα και αν το πραγματικό ωρομίσθιο είναι απόλυτα εύκαμπτο. Όταν στην επόμενη παράγραφο κάνουμε την παραδοχή των άκαμπτων μισθών, αυτό είναι μια επιπρόσθετη και εντελώς ανεξάρτητη υπόθεση.

§ 44. Τρίτο Σενάριο: Άκαμπτοι Μισθοί

Το τρίτο μας σενάριο αφορά στην πιο συχνά αναφερόμενη περίπτωση της κευνσιανής βιβλιογραφίας. Φαίνεται αρκετά περιοριστική η υπόθεση *άκαμπτων μισθών* όμως μ' αυτό δεν εννοούμε μια διαρκή εξωγένεια αλλά μάλλον το γεγονός ότι τα ωρομίσθια είναι σε κάποιο βαθμό ανεξάρτητα από προσφορά και ζήτηση, και ότι δεν προσαρμόζονται αμέσως.

Θα μπορούσαμε παρομοίως να υποθέσουμε την ύπαρξη *άκαμπτων τιμών*, όμως αυτή η περίπτωση δεν απαιτεί μια ιδιαίτερη επεξήγηση, επειδή απεικονίζεται στο καθαρό μοντέλο IS/LM. Αν οι τιμές είναι δεδομένες, τότε τα πραγματικά διαθέσιμα παραμένουν αμετάβλητα, πράγμα που ισχύει και για τη θέση της καμπύλης LM. Η πραγματική παραγωγή προσδιορίζεται από το σημείο τομής των καμπυλών IS και LM, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει ένα κενό ζήτησης. Στην προσπάθεια να χαρακτηριστεί η περίπτωση άκαμπτων μισθών ή τιμών μπορούν πιθανά να διατυπωθούν τα ακόλουθα επιχειρήματα.

Διοικητικά καθορισμένες τιμές. Ένας σημαντικός αριθμός τιμών είναι σταθερές ή ελέγχονται από το κράτος. Στις περισσότερες σύγχρονες οικονομίες τέτοια παραδείγματα είναι οι ναύλοι μεταφορών, οι εισφορές των ραδιοφωνικών σταθμών και τα τιμολόγια των δημόσιων οργανισμών, τα νοίκια κλπ. Είναι φυσικό ότι αυτές οι τιμές δεν αποκρίνονται κατ' ανάγκη σε πλεονάζουσες προσφορές ή ζητήσεις.

Δίκαιη τιμή. Σε πολλές περιπτώσεις οι συμμετέχοντες στην αγορά δεν επιθυμούν απλά μια τιμή εκκαθάρισης της αγοράς, αλλά μια που θα θεωρείται επίσης «δίκαιη». Αν και αυτό είναι γενικά αδύνατο, γιατί δεν φαίνεται πιθανό μια και μόνη μεταβλητή να εκπληρώνει ταυτόχρονα δυο καθήκοντα, ο οικονομολόγος οφείλει να συνυπολογίσει αυτές τις επιθυμίες όταν αναπτύσσει μια θετική θεωρία.

Οικονομική ισχύς. Αυτό το επιχείρημα συνδέεται στενά με το προηγούμενο. Σε μια πραγματική οικονομία της αγοράς δεν υπάρχει κάποιος καλοθηλής εκπλειστηριαστής à la *Walras* του οποίου το μοναδικό ενδιαφέρον είναι να λύσει το πρόβλημα της κατανομής. Αντίθετα υπάρχουν ισχυρά συμφέροντα που ενδιαφέρονται για τη διανομή. Αυτός είναι ο λόγος που η οικονομική ισχύς εξασκεί σημαντική επίδραση πάνω στη διαμόρφωση των τιμών.

Η μορφή οργάνωσης της αγοράς. Τα δυο προηγούμενα επιχειρήματα ανάγονται στο γεγονός ότι είναι δύσκολο να βρει κανείς στην πραγματικότητα απόλυτα ανταγωνιστικές αγορές. Αντίθετα, η δεσπόζουσα μορφή αγοράς είναι το ολιγοπώλιο. Και από τη θεωρία του ολιγοπωλίου είναι γνωστό ότι οι συμμετέχοντες στην αγορά συμπεριφέρονται πολύ διαφορετικά από εκείνους σε τελείως ανταγωνιστικές αγορές.

Αβεβαιότητα. Το κόστος των συναλλαγών και η ατέλεια των προβλέψεων συνιστούν ένα σημαντικό αίτιο των άκαμπτων τιμών. Για παράδειγμα, μια επιχείρηση που αντιμετωπίζει μια φθίνουσα ζήτηση δεν θα αλλάξει βιαστικά τις τιμές αλλά θα περιμένει να δει αν οι δυσκολίες της στην αγορά είναι προσωρινές ή μόνιμες. Υπάρχει γενικά η αιτιολόγηση του γιατί μια επιχείρηση κάνει κάτι τέτοιο, μια και οι αλλαγές στοιχίζουν επιπρόσθετα έξοδα (π.χ. την εκτύπωση καταλόγων τιμών), και οι πελάτες συχνά ενδιαφέρονται για αρκετά σταθερές τιμές.

Συμβάσεις. Τέλος, πολλές τιμές είναι σταθερές λόγω συμβάσεων και δεν μπορούν να μεταβληθούν κοντοπρόθεσμα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα ωρομίσθια.

Στο μοντέλο που ακολουθεί θα υποθέσουμε ότι το ονομαστικό ωρομίσθιο είναι κοντοπρόθεσμα εξωγενές —πράγμα που αποτελεί μια θεωρητική αφηρητή που μπορεί να ενσωματωθεί χωρίς δυσκολία στο πλήρες κενύσιανό μοντέλο. Επειδή η κενύσιανή θεωρία έχει ως πρωταρχικό στόχο την ερμηνεία της ανεργίας, θα υποθέσουμε ότι αυτό το ωρομίσθιο w είναι πάνω από την τιμή ισορροπίας του. Έτσι καταλήγουμε στο μοντέλο K''' :

$$N = N^d \left(\frac{w}{P} \right) < N^s \left(\frac{w}{P} \right) \quad (K'''.1)$$

$$Y = f(N) \quad (K'''.2)$$

$$S(Y) = I(i) \quad (K'''.3)$$

$$L(Y, i) = \frac{M}{P} \quad (K'''.4)$$

$$\frac{w}{P} = \frac{\bar{w}}{P} \quad (K'''.5)$$

Το μοντέλο αποτελείται από πέντε εξισώσεις και πέντε ενδογενείς μεταβλητές, δηλαδή τις N , (w/P) , Y , i και P ενώ εξωγενές είναι το ονομαστικό ωρομίσθιο.

Όμως, σε αντίθεση με τα προηγούμενα μοντέλα αυτό δεν μπορεί να λυθεί διαδοχικά.

Η (Κ'''.1) είναι η αγορά εργασίας. Λόγω της παραδοχής μας, το ονομαστικό ωρομίσθιο είναι πολύ υψηλό, πράγμα που συνεπάγεται ότι η προσφορά εργασίας υπερβαίνει τη ζήτηση: υπάρχει ανεργία. Συνεπώς, η τρέχουσα απασχόληση καθορίζεται από τις επιχειρήσεις, ενώ τα νοικοκυριά κατορθώνουν μόνο να πωλήσουν ένα μέρος από την προσφορά εργασίας που επιθυμούν.

Η (Κ'''.2) αντιπροσωπεύει τη συνάρτηση παραγωγής, η οποία προσδιορίζει την πραγματική εκροή Y στη βάση της εισροής εργασίας N_0 .

Οι (Κ'''.3) και (Κ'''.4) είναι οι εξισώσεις του μοντέλου IS/LM. Η παραγωγή Y_0 προσδιορίζει το επιτόκιο καθώς επίσης και το επίπεδο τιμών.

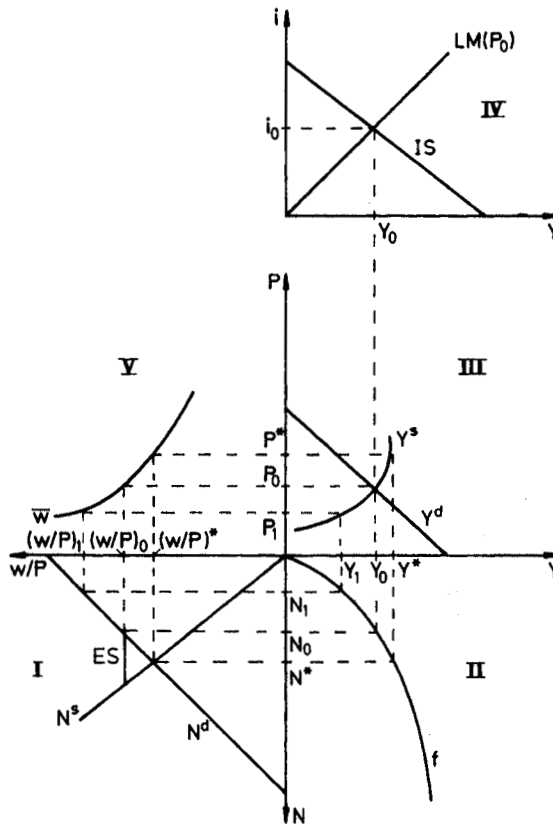
Τέλος, η (Κ'''.5) κλείνει τον κύκλο: Το πραγματικό ωρομίσθιο εξαρτάται από το επίπεδο τιμών, επειδή το ονομαστικό ωρομίσθιο είναι δεδομένο. Το αποτέλεσμα είναι ότι η απασχόληση και η παραγωγή εξαρτώνται επίσης από το επίπεδο τιμών. Άρα γίνεται προφανές ότι οι εξισώσεις είναι αλληλοεξαρτώμενες και μόνο ταυτόχρονα μπορούν να λυθούν.

Η γραφική παράσταση είναι καταλληλότερη για να εικονογραφήσει τη γενική λύση.

Στο τεταρτημόριο III, η καμπύλη ζήτησης εμπορευμάτων έχει κλίση προς τα κάτω, όπως συμβαίνει και στο πλήρες κενσσιανό μοντέλο, επειδή δεν υποθέσαμε ούτε παγίδα επενδύσεων ούτε παγίδα ρευστότητας. Όμως αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει στο πλήρες κενσσιανό μοντέλο, η καμπύλη προσφοράς εμπορευμάτων έχει κλίση προς τα πάνω, ένα γεγονός θα πρέπει τώρα να αποδείξουμε.

Μια αύξηση των τιμών από το P_1 στο P_0 μειώνει το πραγματικό ωρομίσθιο, όπως δείχνει η υπερβολή στο τεταρτημόριο V. Αυτό συμβαίνει επειδή το w είναι σταθερό και το P είναι ο παρονομαστής του w/P . Εξαιτίας των χαμηλότερων ωρομισθίων, η ζήτηση εργασίας θα *αυξηθεί* και το ίδιο θα συμβεί με την παραγωγή. Άρα, οι αυξανόμενες τιμές αντιστοιχούν σε μια αυξανόμενη προσφορά εμπορευμάτων: άρα η καμπύλη προσφοράς εμπορευμάτων έχει κλίση προς τα πάνω.

Το σημείο τομής των καμπύλων ζήτησης και προσφοράς εμπορευμάτων αντιπροσωπεύει τη λύση του μοντέλου. Επειδή αυτό το σημείο βρίσκεται πάνω στην καμπύλη Y^d έχουμε σαν συνέπεια έναν συμβατό συνδυασμό τιμών και παραγωγής. Και επειδή βρίσκεται πάνω στην καμπύλη Y^d αυτό σημαίνει μια ταυτόχρονη ισορροπία στην αγορά κεφαλαίων και χρήματος. Η γενική ισορροπία συνεπάγεται μια πλεονάζουσα προσφορά, ES, στην αγορά εργασίας.

Εικόνα 44
Άκαμπτα ωρομίσθια

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι δεν υπάρχει καμία διχοτομία ανάμεσα σε πραγματικό και νομισματικό τομέα αυτού του μοντέλου: το επίπεδο τιμών επηρεάζει τόσο την παραγωγή όσο και την απασχόληση. Η ακαμψία του ονομαστικού ωρομίσθιου έχει ως αποτέλεσμα τη στενή ενσωμάτωση και των δύο τομέων. Υπ' αυτή την έννοια η περίπτωση των άκαμπτων μισθών είναι διαφορετική απ' όλα τα προηγούμενα μοντέλα.

Βεβαίως, μπορεί κανείς επίσης να διανοηθεί ένα σταθερό μισθό που είναι πολύ χαμηλός σε σύγκριση με την ισορροπία. Η κατάσταση που προκύπτει θα είναι παρομοίως ανεπιθύμητη, επειδή για άλλη μια φορά η απασχόληση βρίσκεται κάτω από το επίπεδο ισορροπίας της. Τέλος, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι η καμπύλη προσφοράς εμπορευμάτων κάμπτεται προς τα πίσω αν το επίπεδο τιμών υπερβεί ένα συγκεκριμένο όριο: τότε, το πραγματικό ωρομίσθιο υστερεί ως προς την τιμή ισορροπίας τους, $(w/P)^*$ και οι εργαζόμενοι περιορίζουν την απασχόληση επειδή το ωρομίσθιο τους φαίνεται ανεπαρκές.

Τα συμπεράσματά μας είναι λοιπόν:

- Τα άκαμπτα ωρομίσθια επιφέρουν είτε μια πλεονάζουσα προσφορά είτε μια πλεονάζουσα ζήτηση στην αγορά εργασίας (εκτός αν κατά τύχη ισούται με w^*).
- Και στις δυο περιπτώσεις, η απασχόληση και η παραγωγή υστερούν σε σχέση με τις αντίστοιχες τιμές ισορροπίας τους.
- Επιπρόσθετα, δεν υπάρχει διχοτομία ανάμεσα σε πραγματικό και νομισματικό τομέα σ' αυτό το μοντέλο.

§ 45. Συμπέρασμα

Ας κλείσουμε τη συζήτησή μας για την κεϋνσιανή θεωρία κάνοντας μια ανασκόπηση των πιο σημαντικών της χαρακτηριστικών. Στο βαθμό που είναι δυνατό να εκφράσουμε τη διαφορά ανάμεσα σε κλασική και κεϋνσιανή οικονομική, θα υποστηρίξουμε ότι η τελευταία έχει μάλλον την τάση να προσέχει τις κοντοπρόθεσμες ατέλειες της οικονομικής διαδικασίας.

Ξεκινώντας από φαινόμενα όπως είναι η αβεβαιότητα, οι προσδοκίες και η οικονομική ισχύς, στη συνέχεια αναλύοντας τους συνεκτικούς κρίκους όπως την ελαστικότητα ως προς τα επιτόκια, την απόλυτη προτίμηση ρευστότητας, ή τους άκαμπτους μισθούς και τιμές, οι κεϋνσιανοί καταλήγουν τελικά σε μια θεωρητική ερμηνεία της ύφεσης και της ανεργίας. Ταυτόχρονα αμφισβητούν τις αυτορυθμιζόμενες δυνάμεις της αγοράς. Και δεν προκαλεί σε καμιά περίπτωση έκπληξη ότι η στάση τους απέναντι στη δραστηριότητα του κράτους είναι αρκετά διαφορετική από εκείνη των κλασικών.

Από την άλλη πλευρά δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε τη σημαντική κοινή βάση της κεϋνσιανής και κλασικής οικονομικής. Στο κάτω-κάτω η κεϋνσιανή θεωρία απλά έδειξε τη δυνατότητα ορισμένων κρίσεων, όχι όμως και την αναγκαιότητά τους. Και, ακόμα περισσότερο, αυτές οι κρίσεις δεν αντιμετωπίζονταν ως μακροπρόθεσμες τάσεις προς την οικονομική κατάρρευση αλλά ως προσωρινά συμβάντα. Υπ' αυτή την έννοια, η κεϋνσιανή θέση είναι θεμελιακά διαφορετική από εκείνες τις κατά μέτωπο επιθέσεις ενάντια στην ελεύθερη αγορά που γίνονται, για παράδειγμα, από τη μαρξιστική θεωρία.

Για την ώρα επιθυμούμε μόνο να αναφέρουμε δυο κριτικές στην κεϋνσιανή θεωρία —εκτός από τη γνωστή γενική απόρριψη της μακροοικονομικής *per se*, η οποία όπως νομίζουμε είναι άζια περιφρόνησης.

Κατά πρώτο, είναι αμφίβολη η εμπειρική σπουδαιότητα των παγίδων επενδύσεων και ρευστότητας. Εδώ έχουμε πράγματι να κάνουμε με μια σοβαρή αντίρρηση. Και πολύ συχνά παραβλέπεται ότι αυτές οι δυο ακραίες παραδοχές είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για καθετί που είναι αληθινά επαναστατικό στην κεϋνσιανή οικονομική. Οι συνέπειες των άκαμπτων μισθών και τιμών θα μπορούσαν επίσης να είχαν αναλυθεί από την κλασική θεωρία, πράγμα που όμως έγινε· και το γεγονός ότι οι υπερβολικοί ονομαστικοί μισθοί συνεπιφέρουν ανεργία, όπως συμβαίνει στο τρίτο μας σενάριο, δεν προκαλεί σε καμιά περίπτωση έκπληξη σε κανέναν κλασικό οικονομολόγο —είναι η ίδια η ουσία του δόγματός του.

Η δεύτερη κριτική έρχεται από τους μετακεϋνσιανούς. Αυτοί θεωρούν εσφαλμένο το γεγονός ότι η κεϋνσιανή οικονομική είναι τόσο ισχυρά ριζωμένη στην κλασική θεωρία και κατά συνέπεια ανάγει τη θεωρία του ίδιου του *Keynes* σε κάποιες ασήμαντες ειδικές περιπτώσεις. Επιπρόσθετα, ισχυρίζονται ότι αυτός ο ψευδοκεϋνσιανισμός περιορίζεται στα κοντοπρόθεσμα συμβάντα και είναι άρα χωρίς σημασία.

Όμως, όπως και αν έχουν τα πράγματα, η κεϋνσιανή θεωρία έγινε μια δεύτερη ορθοδοξία δίπλα στην κλασική οικονομική. Στο επόμενο κεφάλαιο ο αναγνώστης θα αναγνωρίσει αμέσως ότι οι πολιτικές συνέπειες των δυο ορθοδοξιών είναι περισσότερο ανόμοιες απ' ό,τι οι ίδιες οι θεωρίες. Έτσι, η διαμάχη γύρω από τον *Keynes* είναι ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομική πολιτική.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London. Ανατυπώθηκε το 1964, New York κλπ.: Harcourt and Brace.
- Klein, L. (1966²). *The Keynesian Revolution*. New York: Macmillan.
- Lindauer, J. Ed. (1967). *Macroeconomic Readings*. New York κλπ.: The Free Press.
- Mueller, M. G. Ed. (1967). *Readings in Macroeconomics*. New York κλπ.: Hilt, Rinehart and Winston.